

MEZEI OTTÓ

„Ars privatissima” és „ars humana”

OROSZ GELLÉRT FESTÉSZETÉRŐL

Orosz Gellért 1942–1949 között a Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait Szőnyi István és Barcsay Jenő növendékeként. Utóbbinak négy évig tanársegédje is volt. Mint tehetséges szegényparaszti származék, fiatalos lendülettel vette ki részét a „szocialista realizmus” hazai megalapozásából, ilyen jellegű festményeivel szerepelt is az első országos képzőművészeti kiállításokon. Később, e reprezentatív kiállítási műfaj kimúlásáig szerényebb igényű csendlétekkkel és tájképekkel képviseltette magát. Az ötvenes évek elején egy-két ízben (Jánossy Ferenc, Nuridsány Zoltán, Sugár Gyula társaságában) a „négyesfogat” elnevezésű művészegyüttes tagjaként mutatkozott be. Idehaza a legutolsó időkig nem volt önálló kiállítása. A csöndet végül is a Körmendi Galéria és a Csontváry Terem közös kiállítása törte meg 1996 szeptemberében. Orosz részt vett munkáival több csoportkiállításon külföldön is (először 1964-ben Prágában és Pozsonyban), sőt Rómában sikerült megrendeznie első egyéni tárlatát is, 1969 nyarán. 1978-ban Nápolyban kitüntetik az Italia 2000 című nemzetközi kiállításon.

Orosz Gellért festészetének eredetisége absztrakt munkáiban rejlik. Az igazság az, hogy absztrakt olajfestmények, pasztelképek, kollázsok és rajzok már főiskolás éveiből is ismeretesek, sőt ezekből a munkáiból már akkor ki is állított. (Egyik ilyen alkalommal fedezi fel Rabinovszky Máriusz festői tehetsége legszembetűnőbb vonását, különleges színérzékenységét.) A politikai páfordulás évét követően az absztrakciót – Kállai Ernő kifejezésével – „ars privatissima”-ként művelhette és művelte is, szinte érthetetlen szívóssággal. Ezt a lankadatlan szívósságot, amely formai leleményessége folytonos megújulásával és színhasználata felerősödésével párosult, szerencsére nem törte meg sem az '57-es *Tavaszi Tárlat*ot követő évek államilag szavatolt pseudo-modernizmusa, sem a feltörekvő fiatal nemzedék festészetének az övével mint csendben dolgozó idősebbével olykor akaratlanul is érintkező, harsányabb piktúrája.

Absztrakt festészete korai szakaszában, a negyvenes évek közepén készült munkáiban meglehetősen érintkezést mutat a Kállai Ernő köré szerveződő „elvonult művészek” legjobbjainak (Gyarmathy Tihamér, Lossonczy Tamás, Martyn Ferenc) korabeli munkásságával s magának Kállainak az ún. „biromantikus” szemléletével. 1953 után közelebbi kapcsolatba kerül a békásmegyeri visszavonultságában élő Kassák Lajossal, aki köré idősebb és javakorabeli művészekből baráti kör szerveződik. Kassák emberi tartásának, etikai alapozású munkásságának jelentékeny szerepe volt Orosz Gellért festészetének tisztán a színek és az egyszerű mértani alakzatok informatív szépségére építő felívelésében.

A jobbára a hetvenes években készült, a kortárs hazai és a nyugati festészet első vonalával érintkező „körös kompozíciói” – kellő ismertségük hiánya ellenére – a magyar absztrakt festészet minden bizonnyal legjava teljesítményei közé tartoznak. Ahogyan Josef Albers bámulatos módon újjáértelmezte Malevics négyzeteit, hasonlóképpen új értelemmel és esztétikai minőséggel ruházta fel Orosz Gellért a másik, szervesen egymásba illeszkedő elemi alakzatot.

Az ötvenes években nagyszámú tájképet festett – Nagybányán sarjadt impresszionisztikus modorban. (Színességüket fel is hánytorgatta a korabeli kritika.) Voltaképpen ezekben gyökereznek (meg a '45 utáni években általa is megismert keleti meditációs gyakorlatokban) tárgy nélküli tasisztikus képei, melyek legtöbbször méreténél fogva valóban az „ars privatissima” szerény keretei között maradt. Megragadó viszont hallatlan változatosságuk, az ecsetvonás pontosságának és a spontán játékoságnak az az ötvözete, amely az ilyenemű, a hazai művészeti időszámítás szerint korai munkákat a kortárs francia gesztusfestők egyikének-másikának hasonlóképp kisméretű lapjaival rokonítja.

Sőt, azt is megteszi Orosz Gellért, nem is egyszer, hogy a spontán gesztusnyomokat meggondoltabb képszerkesztés álarca mögé bújtatja, ami újabb formai lelemények forrása. Máskor meg (már a hatvanas évek végén) kilép az „ars privatissima” hovatovább szűknek bizonyuló köréből, s a fegyelmezettebb, de mégis szabad ecsetkezeléssel remekbe sikerült „pszeudoportrét” hoz létre. Megteremti a lappangó művészeti (művészettörténeti) kapcsolódások egyszeri, utánozhatatlan egységét.

Orosz Gellért, látni való, benne élt kora legfőbb *nyugat-európai és hazai* progresszív áramlataiban. Ezekkel érintkezve s nemegyszer öltre menő küzdelmet folytatva, de legbenső önmagát soha fel nem adva alkotta meg a maga sugárzóan európai szellemiségű festészetét. Egy szellemileg megcsonkított nemzedék érdemes tagjaként, amelynek szellemi világképét olyan, általa is idézett nevek fémjelzik, mint az absztrakciót az emberi szabadság művészi megnyilatkozásának tekintő amerikai művészettörténész, Meyer Schapiro, a fizika és a filozófia mélyenszántó összefüggéseiről értekező Carl Friedrich von Weizsäcker és a festészetet anyaghasználata ellenére mélyen szellemi, transzcendens jelenségként értelmező Piet Mondrian.